

УДК 257.2(=161.2'282.2)(477.85/87)

Олександр Кожолянко
(Чернівці)

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЯЗИЧНИЦЬКОГО СВИТОГЛЯДУ В УКРАЇНЦІВ-ГУЦУЛІВ У КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено характерні риси світогляду українців-гуцулів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Відзначено збереження традиційних форм духовної культури у віруваннях, традиційній календарній та сімейній обрядовості.

Ключові слова: *духовна культура, язичницька віра, календар, вітання, пісні, свята.*

В статье исследованы характерные черты мировоззрения украинцев-гуцулов конца ХХ – начала ХХІ вв. Отмечено сохранение традиционных форм духовной культуры в верованиях, традиционной календарной и семейной обрядности.

Ключевые слова: *духовная культура, языческая вера, календарь, приветствие, песни, праздники.*

The article covers the characteristics of the late XXth – early XXIst centuries Hutsul Ukrainians' world-view. There has been noted the maintenance of the traditional forms of spiritual culture in the beliefs, as well as in the traditional calendar and family rites.

Keywords: *spiritual culture, heathen faith, calendar, greetings, songs, holidays.*

Протягом тисячоліть в українців-гуцулів формувалася багатогранна духовна культура. Зберігаючи свої характерні риси, свою традиційність, духовна культура, як продукт певних соціально-економічних умов, тісно пов'язана з ними і під їх впливом, разом з іншими факторами у процесі історичного розвитку постійно видозмінювалася. Але на відміну від змін соціально-економічного характеру процеси в духовній культурі відбуваються дещо повільніше. Тому, як правило, традиційні форми та явища культури більш стійкі і в часовому вимірі переживають соціально-економічні умови, що покликали їх до життя.

Календар українців-гуцулів був і до певної міри залишається й у наш час своєрідною енциклопедією народної творчості, звичаєвим розпорядком життя у будні й свята.

У природі існують чотири пори року, зумовлені сонячно-земними обертаннями. Ці космічні ритми гуцули втілили у свою духовну культуру, встановивши певні визначальні свята.

Українці-гуцули свою культуру, в основі якої були звичаєві та обрядові закони, почали формувати задовго до християнської доби, у період язичництва. Обов'язковими складниками календарної обрядовості були вшанування предків, об-

рядовий стіл, передбачення майбутнього, ритуальні обходи й вітання, ряження й маскування, драматичні сценки й розваги, пісні й словесні побажання тощо.

Календарна обрядовість відбивала основні прагнення людини: забезпечити високий урожай та плодючість худоби, досягти успіхів у ремеслах та промислах, відвести зло, передбачити майбутнє і вплинути на нього в позитивному плані, а в цілому – забезпечити добробут і щастя сім'ї. Свята календарного циклу були тим чинником, який задовольняв духовні й естетичні потреби людей, у них проявлялись їхні вірування, почуття, таланти, гостинність.

Оскільки предки гуцулів перебували в тісному зв'язку з природою, у них виробилося вірування, що в природі все народжується, живе й умирає; що частинки природи, як живої, так і неживої, мають душу й мислення, можуть спілкуватися з вищими надприродними силами (богами, стихіями). Людина була переконана й вірила, що більшість духів природи добрі й прихильні до людей, що можна примусити всі сили природи через умовляння, заклинання, ворожіння творити добро для певної особи, сім'ї, роду, а неприхильні сили можна відвернути, знешкодити магічними діями та словами.

У традиційних звичаях і обрядах як календарного, так і сімейного циклу вті-

лилися висока мораль, своєрідний світогляд, вірування, глибока шана до предків, зразкові родинні звичаї, висока екологічна культура з поважним ставленням до природи та її явищ.

У кінці XIX – на початку XX ст. особливо плідно працював у ділянці дослідження духовної культури українців-гуцулів австрійсько-буковинський етнограф Р. Ф. Кайндль, який опублікував праці «Гуцули» (Відень, 1894) [14] «Етнографічні замітки з Східних Карпат» (Відень, 1898) [12] та «Святковий календар руснаків і гуцулів» (Відень, 1896) [13].

Сучасний український етнограф О. Курочкін, характеризуючи дослідження календарної обрядовості Р. Кайндлем, писав: «Навіть побіжне ознайомлення з головними сюжетами цікавої розвідки “Святковий календар руснаків і гуцулів” дозволяє говорити про фахову зрілість та ерудицію її автора. Заслуговує поваги не лише ретельність дослідника у доборі фактів, але й вміння викласти і прокоментувати їх на рівні наукових знань свого часу» [8, с. 130].

Досить цінний польовий етнографічний матеріал про духовну культуру гуцулів зібрав і опублікував на рубежі XIX–XX ст. В. Шухевич у п'ятитомній праці «Гуцульщина» (Л., 1898–1906). Зокрема, четвертий том висвітлює питання календарних звичаїв гуцулів [11].

Одним з перших дослідників духовної культури гуцулів був письменник і етнограф Ю. Федькович (Гординський), який зібрав багатющий етнографічний польовий матеріал з життя гуцулів, дослідив його і вказав витoki духовної культури з дохристиянських часів [9]. Ним зібрано десятки коляд, маланочних і щедрувальних пісень.

На початку XX ст. календарну обрядовість гуцулів досліджував також В. Гнатюк. Він опублікував працю «Гуцули» (Львів, 1923) [1], де подано матеріал про обряди календарного періоду на Гуцульщині.

Серед дослідників календарної обрядовості українців виділяється представник української діаспори С. Килимник, який поза Україною, в еміграції (у Канаді) у 50–60-х роках XX ст. написав і опублікував п'ятитомну працю про календарні звичаї та обряди різних регіонів України, включаючи Гуцульщину, де перший том

присвячено зимовій календарній обрядовості [3].

Львівський етнограф К. Кутельмах з 60-х років XX ст. досліджував календарну обрядовість Гуцульщини та Українського Прикарпаття. Однією з перших публікацій цього етнографа була праця «Календарна обрядовість» [7] (К., 1965). Також матеріали його досліджень «Календарна обрядовість», «Звичаї та обряди» вміщено у колективній монографії «Гуцульщина» (К., 1987) [2].

Через сильний вплив на наукові дослідження соціалістичної ідеології (до початку 90-х років XX ст.) з її атеїстичною догматикою, відкрито вороже ставлення до українського язичництва та опір об'єктивному висвітленню релігійності українців протягом II тисячоліття (можна пригадати хоча б викуп протягом одного дня та знищення накладу книги Івана Франка «Про створення світу» у 1905 році [10]) ми не маємо повної об'єктивної і науково обґрунтованої картини вірувань українців від найдавніших часів і до початку XXI ст.

Наукові дослідження етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, проведені в останні два десятиліття, засвідчують, що в гуцулів більше, ніж у інших етнічних груп українського народу, до початку XXI ст. збереглися дохристиянські елементи культури як у релігійних віруваннях, так і в календарній та сімейній обрядовості [4; 5; 8].

У народних обрядах, які продовжують здійснюватись і на рубежі XX–XXI ст., проглядаються сліди давніх свят і пов'язаних з ними обрядів. Прихід весни вітали веснянками й весняними ігрищами, в яких прославляли поворот сонця й розквіт природи. Це свято злилося з християнським Великоднем і Зеленими святами.

У замовляннях гуцулів серед святих особливо виділяється Юрій, ім'я якого можна часто зустріти в замовляннях. На нашу думку, це пояснюється тим, що богу весни у праукраїнців-даждбожичів – Ярилу став відповідати у християнській релігії святий Юрій.

У 80-х роках XIX ст. Юрій Федькович записав на Гуцульщині пісню про святого Юрія, який був захисником людей від злого змія, що забирав людські душі. У пісні також ідеться про пізні утвер-

Бог, Господь, молитва, молитися, рай, небо, пекло, гріх, жертва, храм, свято, святий та ін.

Старі терміни набували нових понять і розуміння, але самі терміни залишилися. Ця зміна відбулася на Гуцульщині не так давно – ще в кінці XIX – на початку XX ст. тут переважали обряди і звичаї з давнім дохристиянським змістом, відповідно і місцями молінь і відправи обрядів були давні святилища. Щодо християнських церков, то вони на Гуцульщині інтенсивно будуються лише з початку XX ст.

На початку XXI ст. поширеною стала думка про те, що гуцули втрачають свої традиції, своє обличчя, свою самобутність, а їхній побут і духовний світ заповнює чужоземне й урбаністичне. До деякої міри так воно і є, але, поза сумнівом, гуцули продовжують зберігати основні елементи традиційної культури, особливо у духовній сфері.

Література

1. *Гнатюк В.* Гуцули. – Л., 1923.
2. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987.
3. *Килимник С.* Український рік в народних звичаях в історичному освітленні – Вінніпег ; Торонто, 1995. – Т. 1.
4. *Кожолянко Г.* Духовний світ українців: погляд через тисячоліття / Українська історична наука на порозі XXI ст. – Чернівці, 2001. – Т. 3.
5. *Кожолянко Г.* Етнографія Буковини. – Чернівці, 2004. – Т. 3.
6. *Курочкін О.* Дохристиянська основа святкового календаря українців Карпатського регіону за матеріалами Р. Ф. Кайндля // Р. Ф. Кайндль і українська історична наука. – Чернівці ; Вижниця, 2004. – Ч. I.
7. *Кутельмах К.* Календарна обрядовість. – К., 1965.
8. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету (зберігаються в кабінеті-музеї етнографії ЧНУ).
9. Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання / Перше повне видання з першодруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснення додав д-р І. Франко. – Л., 1902. – Т. 1. Поезії Осипа Юрія Федьковича.
10. *Франко І.* Про створення світу. – Л., 1905.
11. *Шухевич В.* Гуцульщина. – Л., 1904. – Ч. 4.
12. Ethnographische Streifzüge in den Ostkarpathen. – Wien, 1898.
13. *Kaindl R. F.* Der Festkalender der Rusnaken und Huzulen // Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Wien. – 1896. – Heft VI–VII.
14. *Kaindl R. F.* Die Huzulen. – Wien, 1894.